

Др Ивана Ђорђевић¹

Висока школа струковних студија за васпитаче
„Михаило Палов”, Вршац

УДК: 371.275

ISBN: 978-86-7372-227-6, 21 (2016), p.96-101

Оригиналан научни рад

ТЕМАТИКА ПИСМЕНИХ ЗАДАТАКА КАО ИНДИКАТОР ДИДАКТИЧКЕ КУЛТУРЕ ШКОЛЕ

Резиме: У овом раду доносимо пробрани осврт на тематику писмених задатака рађених школске 2010/11. године у Р Србији. Полазимо од тога да су избор, тежишта и формулације теме на које ученици пишу званичне писмене задатке индикатори и владајуће дидактичке културе школе. Разматрање 498 различитих тема (280 књижевних и 218 слободних тема) показало је да формулације и тежишта тема нису усмерени ка ученицима, већ су неретко сачињени тако да служе као принуда за савлађивање наставног градива; теме не подстичу у довољној мери критичко мишљење као обележје интелектуалне аутономије; изостале су и теме које подразумевају промену више гледишта и/или додатне захтеве, а што би погодно подстицало креативности ученика. Када је реч о овом важном сегменту наставе писмености, у средњошколској наставној пракси влада традиционализам, површност и аутоматизам.

Кључне речи: дидактичка култура, средња школа, српски језик, тематика писмених задатака.

Увод

Наставници предмета *Српски језик и књижевност* сваке школске године имају одговоран и не тако једноставан задатак да изаберу теме које ће се на писменим задацима обрађивати. Школски писмени задаци пишу се на књижевне или слободне теме. Књижевне теме везане су за књижевно градиво па имају за предмет уметнички свет, његово доживљавање и вредновање (исп. Николић, 1983: 56). Слободне теме усмерене су првенствено на надања, маштања и интересовања ученика и захтевају од њих да пишу о ономе што су непосредно искусили, посматрали или о ономе о чему су обавештени (у школи, путем медија итд.). Избор, тежишта и формулације тих тема можемо посматрати као индикаторе владајуће дидактичке културе школе, јер рефлектују, између осталог, и уверења, ставове наставника о писменим задацима (и њиховом насловљавању) у наставном процесу.

Методолошки оквир истраживања

Из 3.135 писмених задатака рађених у школској 2010/11. години из предмета *Српски језик и књижевност* у Р Србији² ексцерпирани смо 498

---

¹ ivanacurcin@yahoo.com

различитих тема (280 књижевних и 218 слободних тема)³ са циљем да утврдимо тежишта и формулације тема на које наши ученици пишу писмене задатке. Основни проблем истраживања може се изразити у виду следећег питања: *Да ли су тежишта и формулације тема писмених задатака из предмета Српски језик и књижевност усмерене ка ученицима, ка развијању њиховог критичког мишљења и креативности? Хипотеза* од које смо пошли јесте да у средњошколској наставној пракси влада традиционализам, површноост и аутоматизам приликом избора и формулација тема за званичне писмене задатке, којим се занемарује ученик, поготово онај који показује већу заинтересованост и има боља постигнућа. *Узорак* истраживања је намерни – водили смо рачуна о територијалној припадности и образовном профилу, тј. подручју рада и смеру школе које ученици чије смо задатке уврстили у корпус похађају. Теме за писмене задатке су преузете из вежбанки ученика гимназије општег типа и гимназија са два смера, из одељења специјализоване гимназије, као и стручних школа различитих образовних профила из Београда, Новог Сада, Вршца и Беле Цркве. За опис и анализу података коришћене су дескриптивна и аналитичка *метода*

Резултати истраживања

Безмало половина свих књижевних тема (45,4%) које смо ексцерпирани из вежбанки рађених школске 2010/11. године од ученика захтева да систематизују знања о обрађеним делима из школске лектире (в. табелу 1); тежиште 38 тема (13,6%) јесу главни мотиви и мотивска структура изабраних дела, 33 теме (11,7%) – претежно намењене ученицима првог разреда – усмерене су на анализу народних епских или лирских песама. Укупно 23 теме (8,4%) засноване су на поређењу ликова, идеја и мотива из различитих књижевних дела. Као *теме афоризми*⁴ оформљено је 17 тема (5,9%). Укупно 42 теме (15%) посвећене су књижевним делима која, према наставном плану и програму, треба обрадити на часовима редовне наставе.

---

² Корпус је прикупљен за потребе ширег истраживања у оквиру докторске дисертације „Ортографска норма у писменим задацима ученика средњих школа као путоказ модерне наставе правописа“ (Филолошки факултет, Београд).

³ Списак тема које су биле актуелне у школској 2010/11. години објавили смо у часопису за методiku наставе *Школски час*, препорученом од стране Министарства просвете (исп. Ђорђевић, 2012а: 52–63, 2012б: 16–26, 2012в: 48–57). Теме су дате према азбучном реду и разреду којем се намењују.

⁴ За наслове писмених састана могу се користити сажете, оригиналне мисли из књижевних дела, које имају универзално значење. То су тзв. *теме афоризми* (у виду сентенца или посебних целина), које се могу убројати у књижевне теме јер потичу из књижевности. Када ученици обрађују ове теме, требало би да пишу о ономе што тежиште теме захтева, а не о делу из ког су теме преузете, као ни о њиховом аутору.

Табела 1. Усмереност (тежиште) књижевних тема

Усмереност теме	Број тема	Процентуална заступљеност
Систематизација знања о обрађеним делима из школске лектире	127	45.4%
Главни мотиви и мотивска структура књижевних дела	38	13.6%
Анализа народних епских или лирских песама	33	11.7%
Поређењу ликова, идеја и мотива из различитих књижевних дела.	23	8.4%
<i>Теме афоризми</i>	17	5.9%
Књижевним делима која, према наставном плану и програму, треба обрадити на часовима редовне наставе	42	15%
Укупно	280	100%

Како видимо, писмени задаци неретко су били употребљивани као инструмент за обраду и савлађивање програмом предвиђеног градива из књижевности. Уочили смо да тада ученици углавном препричавају књижевна дела без изношења личног става, преписују, често и са интернета. А пишући дуго о садржини књижевних дела, губе стилски критеријум, пишу аљкаво и површно, занемарујући језичку, посебно правописну норму.⁵

Ову нашу тврдњу подржава и податак да у посматраном корпусу нисмо пронашли теме у којима више посматрача казују о истој појави (примена више гледишта) – исп. Николић (1983: 228), као ни теме са додатним захтевима (нпр. од ученика се може тражити да напишу причу и дају јој наслов према речима које наставник зада, или да напишу причу и заврше је одређеном пословицом (исто, 236, 237). Будући да „писање школских задатака треба истовремено да подстакне развијање умења чулног сазнавања, духовног виђења и промишљања, а потом и вештине казивања и сензибилности у разумевању саопштеног, односно прочитаног језичког садржаја” (Вељковић Станковић, 2013: 104), верујемо да би овакве теме, прилагођене узрасту ученика средње школе, утицале да израда писмених задатака буде занимљивија, креативнија а настава писмености функционалнија.

Прегледом оних тема које се могу класификовати као слободне (укупно их је 218) утврдили смо да је 89 тема (40,7% свих забележених слободних тема) усмерено првенствено на надања, маштања и интересовања ученика (уп. *Путовање о којем сањам*), в. табелу 2; 63 теме (29%) траже од ученика да пишу о ономе што су непосредно искусили, а 38 тема (17,5%) као тежиште имају оно што су ученици посматрали. Ретко се, у свега 28 тема (12,8%), тражи од ученика да пишу о ономе о чему су обавештени путем медија, у школи и свакодневном животу, а што би посебно погодно било развијању критичког мишљења ученика.

⁵ Има, наравно, и успешних писмених задатака. Такви су, на пример, радови ученика који су постигли запажене резултате на Републичком такмичењу из познавања српског језика и језичке културе. На њихове задатке наилазили смо у истраживачком корпусу.

Табела 2. Усмереност (тежиште) слободних тема

Усмереност теме	Број тема	Процентуална заступљеност
Надања, маштања и интересовања ученика	89	40.7%
Непосредно искуство	63	29%
Оно што су ученици посматрали	38	17.5%
Информације добијене путем медија, у школи и свакодневном животу	28	12.8%
Укупно	218	100%

На основу дискутованих резултата који су презентовани у табели 1 и табели 2 можемо констатовати да је полазна хипотеза потврђена. Уз то, уочили смо и тенденцију наставника да за први писмени задатак у школској години осмисле једну или две слободне теме и користе их за писмене задатке у свим одељењима у којима држе наставу, без обзира на разред који ученици похађају. Овакав став наставника према слободним темама последица је, између осталог, и тога што избор слободних тема није условљен наставним програмом у средњој школи.

Наставник мора пажљиво и одговорно радити на формирању тема за писмене задатке. Мора настојати тако да их дефинише „да активирају мисаоне, чулне и емотивне потенцијале ученика” (Смиљковић и Милинковић, ²2010: 148) и да их одабере према узрасту ученика, а у складу са наставним планом и програмом и општим циљевима наставе. Исто тако, свака тема треба да садржи два јасно наглашена елемента: предмет теме и тежиште теме, али и да захтева од ученика да своје мисли и осећања искажу у виду различитих облика писменог изражавања (на пример у виду: рефлексја, расправа, есеја, репортажа итд.).⁶ Речју, формулисање теме, односно насловљавање писмених састава⁷ је „посебан вид методичког споразумевања између наставника и ученика” (Николић, 1983: 30).

У истраживачком корпусу запазили смо да су многе теме, посебно оне намењене ученицима првог разреда средњих школа, веома захтевне, широке и озбиљне (нпр. следеће теме: *Мотив пријатељства у Библији, Мотив повређености у Раним јадима, Бановић Страхињи и Хасанагиници, Упореди однос Саве и Стефана Немање са односом Дантеа и Верлигија, Судбина човека у роману 20. века, Величина Шекспировог дела* итд.). Реторика појединих тема, чини се, подразумева и неодмерене обухвате и спојеве

⁶О различитим облицима писменог изражавања, као и о анализи теме као једне од етапа при изради плана за композицију писменог задатка видети: Павловић и др. (²2003: 8). Ради праћења и унапређивања језичке културе ученика, добро би било утврдити и заступљеност појединих облика писменог изражавања (реферата, есеја, критичких текстова и сл.) у задацима средњошколаца.

⁷Наслови писмених састава могу се језички уобличиити на више начина као: насловна синтагма, питање, исказ жеље и претпоставке, екскламативни и елиптични искази, тврдње из личног искуства, тврдње из општег искуства, објашњавачки облик (исп. Николић, 1983: 34). О односу између наслова и теме писменог задатка видети: Николић (1983: 30).

неспојивог (нпр. *Рани јади и Бановић Страхиња*), а указујемо и на дубину захвата коју треба показати приликом обраде тема: *Однос према женама у књижевности старог века*, *Поетика средњовековне књижевности* и сл.⁸ Има, наравно, и лепих, разложних, занимљивих и одмерених тема (уп. *Мој замишљени разговор са Стеријом*). Запазили смо и велик број тема усмерених на мотиве, ликове књижевних јунака и лична виђења (*Лик Бановић Страхиње*; *Мотив благости и емпатије у средњовековној књижевности* и у „*Паклу*”, *Однос очеве и синова* у „*Раним јадима*” и у „*Први пут с оцем на јутрење*”, *Анализа песме „Слуга Милутин*” итд.), које показују превелику брзину у формулисању наслова.

Учили смо да се у самим насловима тема увек пише у мушком роду, а можемо претпоставити да наставници само усмено нагласе ученицима да у вежбанкама користе одговарајући род; неке теме се чине и недовршеним (*Учини као Страхињић*).

У средњој школи, за разлику од писмених задатака у основној школи, треба ученицима понудити више тема. То се чини јер су средњошколци „у психофизичком развоју већ на одређеном степену стабилности и уравнотежености, имају знатна искуства, прочитали су већи број књига, имају знања и из других наука итд. те им ваља дати шансу да бирају теме” (Илић,²1998: 619). Немогућност избора теме спутала би ученике да покажу своје стварне могућности у писменом изражавању. Међутим, само у 50% вежбанки које смо прегледали ученици су имали могућност да бирају између више тема. У осталима је понуђена по једна тема, и то тако да се смењују књижевна и слободна тема. У овом другом случају, како смо приметили, ученици постижу слабије резултате.

Закључак

Теме за писмене задатке из предмета Српски језик и књижевност у школској 2010/11. години неретко су сачињене тако да служе као принуда за савлађивање наставног градива; не подстичу у довољној мери критичко мишљење као обележје интелектуалне аутономије и креативност (изостала је нпр. примена тема са додатним захтевима и/или променом угла гледишта и сл.), као и изборност тема. Укратко, у средњој школи када је реч о овом важном сегменту наставе писмености влада *традиционализам, површиност и аутоматизам*.

Сматрамо да разматрања захтева у темама (понекад су теме, како смо приметили, прави ерудитни изазови), те анализа формулација тема (које се, чини се, дају у брзини и без претходне припреме), утврђивање њихове повезаности са наставним садржајима, као и нивоа захтевности,

---

⁸ Било би изузетно вредно сагледати уопштеност појединих тема, чак и када, понекад, добро и учено звуче. Када је реч о слободним темама, подробнији преглед тема издвојио би и посебне тематске кругове: оне који се тичу личних проблема, друштвених односа, компаративне теме различитог (обично прешироког) обима итд. о којима се може говорити шире у неким новим радовима, а са циљем унапређивања наставе писмености.

комплексности, али и примери добро прецизираних и промишљено одмерених тема, могу послужити као добар путоказ ка успешнијој настави писмености у домену тематике писмених задатака. Иновирање тема је један од незаобилазних корака ка модернизацији средњошколске наставне праксе.

Литература:

- **Вељковић Станковић 2013:** Драгана Вељковић Станковић, *Комуникативни приступ у настави српскога језика*, Београд: Чигоја штампа.
- **Ђорђевић 2012а:** Ивана Ђорђевић, „Тематика средњошколских писмених задатака у школској 2010/11. год. (први део)”, *Школски час српског језика и књижевности* XXIX/1, 52–63.
- **Ђорђевић 2012б:** Ивана Ђорђевић, „Тематика средњошколских писмених задатака у школској 2010/11. год. (други део)”, *Школски час српског језика и књижевности* XXIX/2, 16–26.
- **Ђорђевић 2012в:** Ивана Ђорђевић, „Тематика средњошколских писмених задатака у школској 2010/11. год. (трећи део)”, *Школски час српског језика и књижевности* XXIX/3–4, 48–57.
- **Илић²1998:** Павле Илић: *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Нови Сад: Змај.
- **Николић 1983:** Милија Николић, *Настава писмености*, Београд: Научна књига.
- **Павловић и др.²2003:** Божидар Павловић, Наташа Рашковић, Љиљана Николић, Милица Шутић, *Како написати писмени задатак: вежбанка за ученике основних и средњих школа са примерима*, Београд: Ваша књига (Бијело Поље: Пегаз).
- **Смиљковић и Милинковић²2010:** Стана Смиљковић и Миомир Милинковић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Врање: Учитељски факултет и Ужице: Учитељски факултет.

Ivana Djordjevic, PhD
Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov"
Vrsac

THE SUBJECTS OF ESSAYS AS AN INDICATOR OF DIDACTIC CULTURE AT SCHOOL

Summary: In this work, there is a view over topics of essays that were done in the school year 2010/2011 in Republic of Serbia. We started from that is choice, aspiration and formulation of the topics that students have to write official essays is something that indicates the main didactic culture of school. Thinking through 498 different subjects, 280 topics from literature and 218 free topics, have shown that formulation and aspiration are not pointed to students and that they are made to force students to learn lectures, topics do not affect critical thinking as the sign of intellectual autonomy, the topics that implicate the change of views or extra requests that will influence creative work of students. When the subject is about this important part of lessons of literature, it is traditional, super-efficient and automatic.

Keywords: Serbian language, didactic culture, high school, subjects of essays.